

CANVI I CONTINUÏTAT DE LA LLENGUA GREGA: DEL GREC POSTCLÀSSIC A LA REVOLUCIÓ DE 1821

Saioa Escobar Calzada*

L'any 1974, amb l'establiment de la *dimotiki* com a llengua oficial, es posà fi a la situació de diglòssia que es donava en l'àmbit grec des del segle XIX, en la qual coexistien dues variants de la mateixa llengua, cadascuna relegada als seus propis àmbits. D'una banda, la *katharevousa* era fins llavors la llengua culta, oficial, de la ciència, de l'escola i de la premsa; d'altra, la *dimotiki* era la llengua del carrer, tot i que aquesta també havia arribat a ser llengua literària. Diferents factors conflueixen en la resolució de l'anomenada "Qüestió de la llengua", "τό Γλωσσικό Ζήτημα": entre d'altres, l'adveniment del sistema democràtic, l'augment de les classes mitjanes, l'ingrés a la

Unió Europea (en aquell moment Comunitat Econòmica Europea), l'extensió dels mitjans de comunicació o l'augment de la mobilitat dels ciutadans de les diverses regions del país.

Es tracta, així, d'un objecte d'estudi que ha interessat molts estudiosos i acadèmics en els darrers anys.¹ Ara bé, més enllà dels debats sobre la "Qüestió de la llengua" durant els segles XIX i XX, i de la seva resolució, ens sembla adient preguntar-nos: Com hem arribat fins aquí? És a dir, quins han estat els principals esdeveniments en el desenvolupament de la llengua grega? Com ha anat canviat la llengua en els diferents períodes? En aquest

1 Vegeu, per exemple Liakos (2011) o Mackridge (2009).

L'establiment de la dimotiki com a llengua oficial posà fi a la situació de diglòssia que es donava en l'àmbit grec des del segle XIX

* Saioa Escobar Calzada és llicenciada en Història per la UB (2008) i té un grau en Filologia Clàssica, també per la UB (2014). El present article està basat en el seu treball de fi de grau. Actualment és professora de llatí i cultura clàssica en una escola d'ensenyament secundari.

L'autora agraeix els comentaris i suggeriments a una versió prèvia d'aquest text de Xavier Alcalde, Hèctor Alòs, Francesca Mestres i Montserrat Franquesa.

RESUM

Quins han estat els principals esdeveniments en el desenvolupament de la llengua grega? Per respondre aquesta pregunta el present treball analitza d'una forma sistemàtica l'evolució de la llengua grega des de l'època hellenística fins a la guerra d'independència, passant per l'Imperi Romà, l'època bizantina, l'Imperi Otomà i la Il·lustració. Així, en primer lloc, es presenten els fets històrics més importants de cada etapa. A més, en cadascun dels moments històrics s'expliquen els principals elements de canvi i de continuïtat de la llengua. A partir d'aquesta anàlisi, les conclusions del treball apunten a la desconexió de la diglòssia grega respecte d'altres processos similars en períodes precedents. Per tant, tot sembla indicar que l'anomenada "Qüestió de la llengua" va tenir un vessant polític i social consubstancial al moment històric en què es va donar i no és, doncs, l'evolució d'una situació diglòssica hereva d'etapes anteriors.

RESUMO

Kiuj estis la ĉefaj okazaĵoj en la disvolviĝo de la greka lingvo? Por respondi tiun demandon la jena laboraĵo sisteme analizas la evoluon de la greka lingvo ekde la helenisma epoko ĝis la milito de sendependeco tra la Romia Imperio, la bizanca epoko, la Otomana Imperio kaj la Klerismo. Krome, en ĉiu el la historiaj momentoj oni klarigas la precipajn elementojn de ŝanĝo kaj kontinueco en la lingvo. Surbaze de tiu analizo la konkludoj de la esploro sugestas la mankon de rilato de la greka diglosio kun aliaj similaj procezoj en antaŭaj periodoj. Tial, ĉio ŝajnas indiki, ke la tiel nomata "lingva demando" havis politikan kaj socian flankon nedisigeblan de la historia periodo, en kiu ĝi stariĝis, kaj sekve ne estas la pluevoluo de diglosio heredita de antaŭaj tempoj.

sentit, el treball analitza d'una forma sistemàtica l'evolució de la llengua grega des de l'època hel·lenística fins a la guerra d'independència.

L'inici és, doncs, l'època hel·lenística, perquè és llavors quan es donen els primers moviments puristes/arcaïtzants, i hi ha un primer intent d'estandardització de la llengua i de creació d'una llengua comuna universal en el món grec, la koiné. Després, durant l'Imperi Romà, el grec serà substituït pel llatí com a llengua internacional, que influenciarà així les diverses llengües (inclosa la grega). Com veurem, l'època bizantina pot ser caracteritzada pel pas d'una concepció d'imperi multiètnic i multilingüe a una de suposada homogeneïtat cultural i lingüística, símbol de prestigi i d'identitat col·lectiva. Posteriorment, durant l'Imperi Otomà, el grec deixarà de ser llengua oficial i quedarà confinat a la vida quotidiana i a l'església ortodoxa, que aglutinarà els diversos elements de la llengua i cultura grega. La Il·lustració portarà una nova manera de pensar, noves idees i noves paraules i serà precisament en l'àmbit de la filosofia en què s'iniciarà la "Qüestió de la llengua". Finalment, després de la Revolució de 1821 i la Guerra d'Independència, s'haurà de decidir quina és la llengua oficial del nou estat-nació. La resolució d'aquests debats, que duraran més de dos segles, posarà fi a una llarga i convulsa etapa de la llengua grega.

Per tal d'entendre aquest procés, presentarem breument els fets històrics més importants de cada etapa, explicant en cada moment històric els elements de canvi i de continuïtat de la llengua. En l'apartat de conclusions, el treball apunta a la desconexió de la diglòssia grega respecte a d'altres processos similars en períodes històrics precedents. Alhora, es fa èmfasi en la necessitat de realitzar investigacions comparades per veure fins a quin punt els resultats d'aquesta recerca són exclusius de la llengua grega o són generalitzables a d'altres casos.

1. ÈPOCA HEL·LENÍSTICA. LA KOINÉ

Al segle IV aC Filip II adoptà el dialecte àtic-jònic, pel seu prestigi, com a llengua oficial de l'Imperi Macedoni, i el convertí en una llengua internacional, ἡ κοινή διάλεκτος, element clau en el procés d'hellenització dels nous territoris con-

querits pel seu fill Alexandre. Els grecs que hi emigraven per a ocupar els llocs administratius conservaven allà on anaven la seva manera de viure, la seva llengua, religió i cultura. S'installaven a les ciutats, les quals esdevingueren el signe distintiu de l'hellenisme i l'instrument d'aculturació i control polític i econòmic sobre les poblacions nadiues. Aquest sistema necessitava una llengua comuna uniformitzadora a tot el territori conquerit, que fos la llengua de l'Estat, la diplomàcia, el comerç, l'administració, l'exèrcit, la literatura i la ciència. Havia de ser, alhora, una llengua que incorporés elements de totes les regions dominades. Aquesta κοινότης τῆς φωνῆς, "universalitat de la llengua" (Isoc. XV, 295), encarna l'esperit de l'època i l'expansió del panhellenisme del moment. És en aquesta època que es crea un corpus clàssic, es funden les grans biblioteques i la filologia esdevé una disciplina indispensable: es plantegen qüestions com la transmissió, l'edició i la preservació dels textos, així com la correcció lingüística en el manteniment d'aquest llegat.

Així doncs, la koiné, variant parlada de l'àtic clàssic, esdevingué un estàndard i passà a ser indispensable per a treballar a qualsevol dels àmbits esmentats anteriorment, i s'imposà no només sobre la llengua dels nadius, sinó també sobre la variant de la llengua segons el lloc d'origen dels mateixos grecs immigrants. Podem suposar que la majoria dels grecs varen adoptar el registre informal de la koiné com a llengua pròpia, després d'un període de convivència amb els dialectes, a causa del seu prestigi de llengua internacional (Horrocks 1997: 37) i com a descendent de l'àtic culte de les tragèdies i la prosa jònica. D'aquí que, per exemple, trobem nombrosos mots d'ús corrent a la koiné d'origen literari (ἀλέκτωρ, ἄμωμος, βρέχει, διαλαλέω, ὀδηγέω). Tot i l'acceptació progressiva de la koiné per part dels parlants dels diferents dialectes, cal pensar que, pel que fa a la llengua parlada, la suposada uniformitat es trencaria per nombroses interferències. D'altra banda, un cop establerta entre la població, la koiné inicià el seu propi procés natural d'evolució, produint les seves pròpies variants locals i socials, que serien la base dels dialectes del grec modern que apareixerien al final de l'edat mitjana.

1.1. ATICISME

Com a reacció a l'expansió de l'ús de la koiné, sorgiren moviments com l'asianisme i

l'aticisme, els quals tenien com a referent únicament la llengua i els gèneres clàssics (amb les seves variants dialectals). Poetes hel·lenístics com Calímac, Apol·loni i Teòcrit refusaren la koiné per ser una llengua administrativa i poc literària. Gramàtics i retòrics també rebutjaren la koiné seguint la premissa que la llengua no pot canviar ni evolucionar, perquè tot canvi és decadència. Per a ells, l'únic grec correcte era el grec àtic. A més d'una tendència arcaïtzant, n'hi trobem una altra de purista, que s'oposava a la introducció en el grec de mots procedents del llatí i d'altres llengües.

En aquest punt no hi ha consens entre els especialistes. D'una banda, R. Browning (1969: 49) considera que, per primer cop, ens trobaríem davant del fenomen de la diglòssia en grec, i n'identifica les possibles causes: la diferència creixent entre la llengua parlada i els textos literaris, cosa que suposava un problema per als professors; certa nostàlgia de la Grècia lliure que recreaven els textos clàssics; i la divisió de la societat en classes i la necessitat de les classes altes cultivades de marcar el seu estatus social amb la llengua. A. López Eire (1986), però, afirma que no podem parlar de dues llengües diferents, sinó de diferents nivells (la koiné literària, la de l'Estat i la del carrer) de la mateixa llengua, que són el reflex de la diferenciació social i que s'influeixen mútuament. Horrocks (1997: 81) encara va més enllà i assenyalava que aquests nivells o registres no estaven completament delimitats. Així, el corpus clàssic no estava clarament definit, de manera que els aticistes (com Llucià, Herodes Àtic, Flavi Arrià, Longus, Dió Chrisòstom, Pausànies o Dió Cassi) feien servir una koiné estàndard escrita arcaïtzant amb combinacions diferents d'elements àtics amb elements de la koiné escrita estàndard. Per exemple, Plutarc segueix models aticistes en general, però és obert a la parla del carrer, sobretot pel que fa al lèxic. D'altra banda, en l'àmbit de la literatura hi trobem tant unes formes més refinades en llengua classicista, com poesia i literatura didàctica, com unes formes més populars com hagiografies o cròniques, en la koiné. Xenofont, per exemple, fa servir una llengua molt propera a la koiné, amb construccions que en són característiques, com per exemple ἵνα amb subjuntiu en lloc d'imperatiu i la intransitivització de verbs transitius (López Eire 1986). En aquest sentit, cal subratllar que els aticistes intentaven reproduir un llenguatge que no coneixien prou bé i això es posa de manifest en nombroses

INGO MEHLING

Pèrgam. Les ciutats van ser un element clau en el procés d'helenització que s'inicià amb les conquestes d'Alexandre.

hipercorreccions que fan: veus mitjanes que en clàssic són actives, datius i optatius allà on no correspon i incorreccions morfològiques, sovint per analogia.

1.2. CARACTERÍSTIQUES GENERALS DE LA KOINÉ

A continuació exposarem breument els canvis més significatius que presenta la koiné respecte del grec clàssic, tant en l'àmbit de la morfologia com en la sintaxi i el lèxic.

En primer lloc, la koiné suposà una simplificació i una regularització de l'antic àtic-jònic, que es concreta en els aspectes següents: (a) Desapareix progressivament el dual; (b) -v esdevé la marca d'acusatiu a totes les declinacions i tots els gèneres, amb la conseqüent hipercaracterització de l'acusatiu singular de la tercera declinació; (c) augmenta l'ús dels pronoms díticis; (d) la preposició συν substitueix ξυν; (e) desapareix l'oposició vocal llarga - vocal curta; (f) el datiu és substituït per

altres construccions (acusatiu i genitiu amb i sense preposició); (g) els adjectius comparatius irregulars són substituïts per d'altres d'analògics (παλαιότερος per παλαίτερος); (h) els adverbis en -ως són substituïts pels que acaben en -ως (λάθρα per λαθραίως); (i) els datius del plural de la primera i segona declinació no tenen desinències disillàbiques (Αθηναίως en lloc d'Αθηναίοισι); (j) desapareixen les contraccions (όστέον en lloc d'όστούν); (k) i alguns grups consonàntics pateixen canvis: -γν- simplifica en -ν- i -σσ- i -ρσ- prenen el lloc de -ττ- i -ρρ-.

D'altra banda, té lloc una reestructuració del sistema verbal: (a) Es regularitzen els verbs irregulars; (b) els verbs atemàtics -μι són substituïts pels temàtics -ω, i εἶμι per εἶμαι i ἐστὶ/εἰσὶ per ἐνι; (c) augmenta la identificació aspecte-temps i els temes queden reduïts a dos, i les altres oposicions aspectuals s'expressen amb perífrasis; (d) el perfet i l'aorist es fusionen i donen lloc als aorists en -κα del grec modern, tot i que l'aorist sigmàtic guanya terreny al no-sigmàtic; (e) per a l'aorist mig les formes en -θην substitueixen les formes en -μην; (f)

La koiné, variant parlada de l'àtic clàssic, s'imposà no només sobre la llengua dels nadius, sinó també sobre la variant de la llengua segons el lloc d'origen dels mateixos grecs

A la seva Vida d'Alexandre, Plutarc narra les gestes d'Alexandre Magne, artífex de l'expansió de l'hellenisme arreu del món conegut.

l'oposició veu passiva — veu mitjana desapareix; (g) la desinència *-σαν* s'estén a terceres persones de plural d'imperfets i aorists radicals temàtics (*ἔλθοσαν*); (h) l'ús de l'optatiu disminueix fins a la seva desaparició i és substituït pel subjuntiu i formes perifràstiques; (i) el futur també és substituït poc a poc per formes perifràstiques: *ἔχω* / *ὀφείλω* / *μέλλω* / *θέλω* (en lloc d'*ἐθέλω*) amb infinitiu; aquesta darrera és la que acabarà donant lloc al futur perifràstic modern (*θα γράψω*); (j) altres perífrasis substitueixen altres formes que queden desistematitzades, com el perfet, que és substituït per *εἰμ* amb participi passat i per *ἔχω* amb participi present actiu; (k) i la preposició *ἵνα* amb subjuntiu comença a substituir oracions subordinades d'infinitiu.

Pel que fa al lèxic, hi trobem arcaïsmes com *λαός* i *ναός*, dorismes com *λοχαγός*, *ξεναγός*, i *ἄγημα*, i nombrosos préstecs que amplien extensament el vocabulari, juntament amb altres procediments de creació lèxica, com la derivació (determinats procediments de derivació jònics són productius, com la formació de noms neutres en *-μα*). La tradició literària va fer que molts nous mots mantinguessin el significat tradicional, alhora que n'adquirien un de nou.

Finalment, s'han identificat alguns trets de la llengua parlada reflectits en els documents privats (inscripcions i papirs) de la gent no escolaritzada: (a) l'augment de l'ús d'acusatius i construccions d'infinitiu; (b) *ἵνα* amb subjuntiu en oracions finals;

(c) la substitució del datiu per genitiu i acusatiu i per expressions preposicionals; (d) l'ús de l'acusatiu com a cas preposicional per defecte; (e) la simplificació del sistema morfològic i sintàctic del participi; (f) canvis fonològics com la simplificació de vocals llargues, consonants dobles i diftongs, la fricativització de fonemes, i la simplificació de [dz] en [z]; (g) i la tendència de *-s* i *-n* finals a caure. El grec parlat no prendria forma de llengua escrita fins a la baixa edat mitjana.

Amb aquests canvis, alguns dels quals són un desenvolupament de fenòmens que ja tenien lloc en el grec clàssic, començà el camí cap al grec modern. En tenim coneixement per mitjà de la documentació privada de les classes cultivades, tot i la voluntat d'aquesta elit conservadora de mantenir mots que no es feien servir al carrer; i, posteriorment, pels documents oficials, que havien de tenir una ortografia correcta i seguien les normes ortogràfiques de la llengua clàssica. Aquests dos fets ens impedeixen poder datar amb precisió els canvis en la llengua parlada.

2. IMPERI ROMÀ

A finals del s. III aC Roma intervé per primer cop a les costes gregues de l'Adriàtic, i al llarg dels segles III—I aC els estats grecs hi són annexionats progressivament i administrats com a províncies. Les classes dirigents romanes s'introdueixen en els òrgans i estructures de poder dels diferents estats grecs i, al seu torn, grecs il·lustres passen a formar part de l'administració romana. La classe dominant romana es familiaritzà de seguida amb les manifestacions culturals gregues per mitjà, entre d'altres, dels mestres grecs de retòrica i filosofia que s'assentaven a Roma per treballar per a l'aristocràcia, i aviat va quedar palesa la influència del món grec sobre Roma. Les elits romanes, a causa del prestigi cultural i l'abast internacional del grec, aprenien tant la *koiné* com l'àtic literari.

Pel que fa a la llengua, observem desenvolupaments paral·lels en llatí i en grec. El llatí substituï la *koiné* com a llengua internacional, i el grec quedà limitat a la parla quotidiana. Es donen determinats desenvolupaments sintàctics en les variants parlades de les dues llengües que no sabem si es retroalimenten o si són desenvolupaments naturals paral·lels, i és difícil saber quina llengua influència l'altra (Horrocks 1997: 75). Tal i com conclou

RONNY SIEGEL

Ciutat fortificada de Mystrás: un dels darrers centres de la cultura bizantina.

Horrocks (1997: 78), és possible que la majoria de canvis siguin producte del pas d'una llengua amb un estatus de variant regional a una llengua mundial, i tant el grec com el llatí, les dues llengües de la mateixa família, amb moltes similituds, van experimentar l'esmentat canvi d'estatus.

Així doncs, l'establiment de l'exèrcit romà als territoris grecs, l'assimilació de l'aristocràcia grega al sistema administratiu romà i l'hellenització de Roma van fer que s'introduïssin en la llengua grega calcs i préstecs lingüístics. Aquesta ampliació del lèxic de la koiné mitjançant calcs i manlleus va tenir lloc sobretot en el llenguatge administratiu, més que en el popular o el literari. Es tracta de termes militars i administratius que s'introduïren a través del llenguatge parlat i de la llengua escrita que feien servir mercaders i recaptadors d'impostos. Hi trobem alguns exemples en paraules com *Ιανουάριος*, *δικτάτωρ*, *κολωνία*, *κορτή*, *λεγέων*, *κηνός*, *δηνάριον*; i en alguns sufixos llatins com *-αριος*, *-αριον*, *-ιανός*.

La Segona Sofística del segle II dC representa un moviment hellenista amb el qual allò que és grec es posa de moda entre l'aristocràcia romana. Promou el retorn als clàssics i el podem considerar una continuació del moviment aticista.

D'altra banda, podem trobar alguns indicis de la llengua parlada a Epictet, per exemple. I també al Nou Testament i la literatura cristiana, on el registre és més o menys formal, i

més o menys classicista, en funció de l'autor de cada part. La llengua del cristianisme era la popular, atès que en els seus inicis era la religió de les classes més baixes, però quan les classes altes s'hi van començar a interessar, va ser necessari dotar la religió d'una llengua amb prestigi. Els autors cristians, com Eusebi, Orígenes o Climent d'Alexandria, van optar per fer servir una koiné aticista. Així, a finals del S. IV dC, amb el trasllat de la capital a Constantinoble per part de Constantí i la incorporació del cristianisme al sistema romà com a religió oficial, es creà una variant arcaïtzant eclesiàstica per a les classes altes. Aquestes elits controlaven la religió i l'havien allunyat dels seus orígens humils.

3. IMPERI BIZANTÍ

L'Imperi Bizantí va durar més de mil anys, en els quals el seu territori i la composició ètnica de la seva població no van ser sempre els mateixos. Tot i així, en aquest període s'observa el pas d'una concepció d'imperi multiètnic i multilingüe a una concepció d'homogeneïtat cultural i lingüística, en la qual alguns autors reconeixen una consciència d'identitat basada, en d'altres coses, en la llengua (Horrocks 1997: 150). La koiné literària desenvolupada esdevé la variant oficial i acadèmica de l'imperi, símbol de prestigi cultural i d'identitat col·lectiva; a més, l'Església Ortodoxa produeix la seva pròpia variant, mentre es manté alhora la variant tradicional arcaïtzant per a determinats textos. Pel que fa a la llengua parlada, sobretot al final de l'edat mitjana, n'augmenten els

El llatí substituï la koiné com a llengua internacional, i el grec quedà limitat a la parla quotidiana

Es va mantenir una variant estàndard escrita a les ciutats, perquè les classes altes, la burocràcia de l'Estat Bizantí i l'Església Ortodoxa es van preocupar de difondre les formes conservadores d'escriure

elements en la llengua escrita. És llavors quan fa l'aparició la primera literatura en llengua vernacle.

3.1. DEL SEGLE VI AL SEGLE XII

En època de Justinià, Constantinoble ja havia esdevingut una ciutat cosmopolita amb gent vinguda d'arreu, però la majoria dels seus habitants parlava grec. D'una banda, la majoria de nouvinguts provenia de territoris hellenitzats i romanitzats. D'una altra, el grec era la llengua de l'Estat, l'educació i la cultura. Altres zones de l'imperi, com Egipte o les ciutats de la costa fenícia, eren bilingües. Finalment, pel que fa a la llengua literària, el grec convivía amb llengües com l'armeni o l'arameu.

Tanmateix, l'aristocràcia bizantina aviat va començar a veure els interessos de l'estat romà d'Orient com a propis. Mitjançant l'hellenització cultural i lingüística dels seus territoris, es va esforçar en construir un imperi amb trets diferenciats d'Occident, fusionant en l'imaginari col·lectiu elements clàssics, hellenístics, romans hellenitzats i cristians ortodoxos. Cap al segle X, aquesta tradició continuïsta ja estava ben assentada. Paral·lelament, al llarg dels quatre segles anteriors els nuclis urbans havien disminuït i el nivell cultural, les escoles i l'educació s'havia deteriorat fins al punt que els segles VII i VIII són considerats una època obscura. L'evidència directa que ens ha arribat del canvi lingüístic en aquest període (papers, inscripcions, literatura) és menor i, per tant, el nostre coneixement sobre la llengua d'aquesta època és més reduït.

Com hem dit, el registre escrit de l'Imperi Bizantí és el resultat de l'evolució de la koiné, amb una barreja controlada d'elements arcaics i moderns, generalment una sintaxi moderna amb determinats elements convencionals arcaïtzants (Horrocks 1997: 204). També es desenvoluparen variants més tècniques o acadèmiques per a la filosofia i la ciència, i una llengua més planera per a l'església ortodoxa, ja que cal recordar que la llengua literària arcaïtzant estava directament relacionada amb l'antiguitat pagana i un nou registre era una altra manera de desvincular-se'n. L'església ortodoxa, que acaparava tots els centres culturals i l'activitat intel·lectual, de seguida expandí la seva llengua a altres àmbits, com la política i el comerç. Cal subratllar la importància de les hagiografies (Mosc, Germà),

i del gènere de les cròniques, on convergeixen interessos religiosos i seculars, en una koiné literària propera a la llengua parlada contemporània (Malalàs, Teòfanes). En tots aquests registres és possible observar la influència de les llengües dels Balcons, que també eren administrats per l'Imperi Bizantí.

Hem vist anteriorment que gran part dels canvis fonològics, morfològics i sintàctics del grec antic al grec modern van tenir lloc a l'antiguitat tardana, però la seva consolidació es produeix durant l'edat mitjana. Els fonaments del que havia de ser el grec modern estàndard ja s'havien establert, però la llengua en aquell moment tenia moltes variants diferenciades. A part de les esmentades, el mateix grec escrit arcaïtzant tenia les seves pròpies variants i la llengua vernacle escrita era incipient i inestable: barrejava formes dels registres escrits mitjans i de la llengua culta amb formes orals i regionals. Només hi havia una certa uniformitat en la poesia eròtica, escrita en una mena d'estàndard convencional.

Al final del segle XI, observem el ressorgiment d'un moviment aticista que vol ser una reafirmació de la identitat grega fonamentada en l'antiguitat. Aquests autors (Michael Psellos, per exemple) creaven les seves obres seguint els procediments establerts i respectant les normes clàssiques, centrant-se en la retòrica per sobre de l'originalitat, però no podien evitar alguns mots de la llengua parlada i estructures de la koiné.

3.2. DEL SEGLE XII A LA CAIGUDA DE L'IMPERI BIZANTÍ

Més endavant, l'època d'Anna Comnena (s. XII) i dels Paleòlegs (ss. XIII–XV) representà un renaixement literari que, juntament amb els esdeveniments històrics, tingué repercussions lingüístiques. Entre d'altres coses, a partir d'aquest moment augmenten els testimonis que ens han arribat de la llengua parlada. Tot i els intents de la cort de recuperar el millor dels temps de l'antic imperi, fins i tot les classes dirigents cada cop fan servir més la llengua vernacle.

A l'entorn de la cort s'escriuen romanços en llengua literària, però d'altra banda comencen a aparèixer textos literaris en una llengua molt propera a la parlada. El primer document més o menys extens del que tenim constància és del segle XII, està

escrit en una llengua literària amb nombrosos trets de la llengua parlada, i és el punt de partida del gènere de la poesia vernacle èpico-eròtica, que explicava i lloava la vida de l'heroi. Té nombrosos trets de la literatura oral, com repeticions, parataxis, fórmules o l'eliminació d'hiatus, però també elements arcaïtzants de la tradició escrita. Aquesta nova variant de llengua literària entrà en confrontació amb la llengua arcaïtzant aticista, però finalment la primera s'acabà imposant com a registre idoni per a aquest tipus de literatura. No obstant això, la dominació turca i la conseqüent fragmentació política i lingüística va aturar l'extensió d'aquesta variant escrita estàndard basada en el grec parlat contemporani.

Ja en el segle XIV, la Crònica de Morea és atribuïda a un franc hellenitzat, coneixedor del grec però sense contacte amb la tradició continuïsta classicista bizantina. Va escriure com sentia que parlaven al carrer, en la llengua vernacle, i amb nombrosos mots romànics. També hi ha altres textos en llengua mixta (Calímac i Crisòro, per exemple), on les expressions literàries es combinen amb els trets de la llengua parlada. No podem estar segurs, però, que els autors escrivissin tal i com parlaven.

Amb la presa de Constantinoble el 1204 en el marc de la quarta croada, s'inicià la descentralització de l'Estat Bizantí. La pèrdua de territoris i el principi del declivi de l'Imperi Bizantí posà els fonaments del món grec modern. Quan l'imperi es reduí a Grècia, Tràcia i les costes d'Àsia menor, la majoria de la població, a tots els nivells socials, eren parlants nadius de grec. D'altra banda, en caure l'aparell estatal, que aguantava i fonamentava el prestigi de la llengua literària, va caure també el prestigi d'aquesta llengua literària.

Amb la fragmentació de l'imperi, el grec parlat evolucionà ràpidament i les variants regionals es desenvoluparen sense la barrera d'un estat centralitzat que les frenés, sobretot entre les classes més baixes i analfabetes. Això s'accentuà amb l'aparició de la nova llengua literària i el conseqüent trencament amb la tradició escrita arcaïtzant: les variants locals també s'escrivien (a Creta, Xipre i les illes jòniques). Tot i així, malgrat la fragmentació de l'Imperi i l'esmentat desenvolupament de les variants regionals, es va mantenir una variant estàndard escrita a les ciutats, perquè les classes altes, la burocràcia de l'estat bizantí i l'església orto-

Pintura de Teofil Hatzimihail que representa la batalla de Constantinoble del 1453. Constantí XI Paleòleg hi és representat sobre un cavall blanc.

doxa es van preocupar de difondre les formes conservadores d'escriure.

3.3. CARACTERÍSTIQUES GENERALS DE LA LLENGUA EN AQUEST PERÍODE

A continuació exposarem els principals canvis que presenta la llengua parlada del moment en relació a les etapes anteriors. Es tracta de desenvolupaments que es donen en diversos moments, i dels quals alguns s'havien començat a gestar en l'antiguitat i d'altres ho faran al llarg de tot l'Imperi Bizantí. Tanmateix, és difícil establir datacions exactes a causa, d'una banda, del període fosc dels segles VII i VIII i, d'altra, de la voluntat dels autors arcaïtzants d'ocultar el canvi.

L'estructura fonològica es manté igual, però hi ha canvis en la pronunciació: a) la [y] esdevé [i]; b) les consonants dobles es simplifiquen; c) k davant de vocal palatalitzada; d) χτ- i χθ substitueixen χτ, πτ i φθ substitueixen φτ, σθ substitueix στ, i σχ substitueix σκ.

Les vocals àtones a l'inici de paraula cauen, donant lloc a formes característiques del

llenguatge parlat –que és més ràpid– que conviuen amb la forma completa. L'afèresi de la vocal inicial pretònica té diverses conseqüències: a) mots com τὸ ὁσπίν, ἡ ἡμέρα, ὀλιγος esdevenen τὸ σπίν, ἡ μέρα, λίγος; b) τὸν,τήν, τό es converteixen en pronoms de tercera persona a partir d'αὐτόν, αὐτήν, αὐτό; c) desapareix l'augment verbal; d) la preposició εἰς combinada amb l'article produeix formes com στόν,στήν, στός; e) es desenvolupen nous prefixos, de ἐξανα-, ξανά-, de ἐξ-, ξε-; f) formes com ἐμβαίνω i ἐκδύνω evolucionen a μπαίνω i γδύνω; g) partícules i conjuncions evolucionen, οὐδέν a δεν, ἐάν a ἄν, ἴνα a να, ὅπως a πως, ὅπου a που, ὡσάν a σαν. Aquesta evolució de les conjuncions i partícules provoca canvis en l'ordre de la frase i es produeix una situació en què determinades conjuncions segueixen un ordre modern i d'altres l'ordre clàssic, havent-hi interferències entre els dos sistemes.

Pel que fa a la morfologia nominal, cal destacar les transformacions següents: a) hi ha canvis de gènere; b) els adjectius s'adapten per a distingir els tres gèneres; c) les sèries de pronoms es reestructuren; d) els paradigmes de declinació es simplifiquen; e) el cas datiu desapareix; i f) la -v final cau (excepte a Xipre), amb els conseqüents canvis en la declinació.

Amb la presa de Constantinoble el 1204 en el marc de la quarta croada, s'inicià la descentralització de l'Estat Bizantí. La pèrdua de territoris i el principi del declivi de l'Imperi Bizantí posà els fonaments del món grec modern

Pel que fa al verb, es constaten les següents modificacions: a) només les formes en indicatiu indiquen temps; l'imperatiu, subjuntiu i infinitiu indiquen aspecte; b) els participis actius (tant d'aorist com de present) són substituïts per la forma adverbial -οντας, sense contingut temporal; c) έχω να amb subjuntiu esdevé la perífrasi més freqüent per al futur; d) disminueixen les perífrasis amb participi; e) es produeix la fusió de temps, gèneres i casos en infinitius i participis (que tenen sobretot valor circumstancial); f) hi ha una pluralitat de terminacions personals (algunes terminacions clàssiques van sobreviure en alguns llocs).

A més, sintàcticament, totes les preposicions van amb acusatiu.

Finalment, quant a l'ampliació del vocabulari, la composició és un procediment de formació de lèxic molt productiu (αριστόδειπνον, τοποτηρέω), juntament amb la derivació (augmenten, per exemple, els verbs en -εύω, -ίζω, -άζω, -όω, els adjectius en -άτος, els substantius femenins en -ισσα i els diminutius en -ιον, -άριον, -άκιον i -ίκιον). També es produeixen canvis semàntics i préstecs lingüístics, que el grec adapta als seus propis patrons. Fins al segle XII, els manlleus provindran sobretot del llatí. A partir del segle XII, a causa de la presència de croats, mercaders i comerciants occidentals, els manlleus són principalment de l'italià (en l'àmbit del comerç), del francès (en l'àmbit de la cultura) i del turc (en l'àmbit de la vida quotidiana), i no substitueixen mots grecs. Per exemple, φλιτζίνα (piscina) o εξόμπλιον (exemple). També observem en aquest període la introducció dels primers manlleus eslaus i àrabs.

4. IMPERI OTOMÀ

Amb la conquesta de la Grècia continental molts dels territoris grecoparlants són incorporats progressivament a l'estat turc. Finalment, el 1453 té lloc la caiguda de Constantinoble. En un procés que té lloc de forma progressiva, gran part dels habitants dels territoris conquerits van decidir adoptar la llengua dominant, però d'altres van preferir mantenir la seva religió i la seva llengua. L'església ortodoxa, que va constituir un dels *millets* (minories religioses) de l'Imperi Otomà i que com a tal va adquirir certs privilegis (l'administració de justícia, l'organització de l'educació o la recollida d'impostos), representava l'antic Impe-

ri Bizantí, i va esdevenir l'element que aglutinava la identitat grega, preservant rituals, litúrgies, institucions, la cultura i l'educació. La seva influència sobre la població analfabeta i el control que exercia sobre l'educació mantenien la llengua estàndard en el seu ús com a llengua culta i contribuïen a reduir el desenvolupament dels dialectes locals que, malgrat tot, van continuar la seva evolució natural.

Tot i que el grec es va continuar parlant, va perdre –després de 1200 anys– el seu estatus de llengua oficial escrita. A més, hi va haver moviments de població produïts arran de la conquesta turca, però no va canviar les condicions en què el grec era fet servir i es va continuar produint literatura en la llengua culta. La llengua parlada, que no s'ensenyava a l'escola, va quedar tangencialment reflectida a la poesia d'alguns poetes cultes.

Pel que fa a la llengua culta, els intel·lectuals grecs que ocupaven càrrecs administratius al govern turc feien servir la llengua culta tradicional hereva de la koiné, mentre que els intel·lectuals de províncies –majoritàriament religiosos–, en sentir-se hereus de l'Imperi Bizantí, usaven una variant més classicista. Tot i així, cal destacar que la diferència entre la llengua parlada i la llengua arcaïtzant era menor que la diferència entre el llatí i les llengües romàniques. A partir del s. XVII, els fanariotes, que eren l'elit grega més relacionada amb el patriarcat ortodox, van començar a adquirir poder i influència a l'estat turc, i alguns fins i tot van assumir funcions importants dins l'administració. Els fanariotes van posar especial atenció a l'educació i van arribar a controlar les acadèmies del patriarcat a diverses ciutats.

En l'àmbit de la literatura, trobem importants centres de literatura vernacla fora de l'Imperi Otomà, ja que a les zones turques l'alfabetització era menor. Fins al segle XVI van ser rellevants Xipre i Rodès, i Creta fins al segle XVII, quan deixa de ser veneciana i s'acaba el renaixement literari. Allà hi trobem una escola de drama (Chortatzis, Kornaros) amb un procés de planificació de la llengua literària. Un altre centre literari important fins al segle XVI van ser les Illes Jòniques, també venecianes i on la llengua de comunicació era el venecià.

Quant a la llengua parlada, cal destacar l'intent de Sofianós al segle XVI de fer

una descripció de la llengua parlada contemporània, per tal de dotar-la del mateix estatus que la llengua escrita. És el primer esforç, tot i que no sistematitzat, per estudiar i analitzar la llengua del poble. La morfologia que ens descriu Sofianós està ja allunyada de l'estàndard escrit del moment, però encara és molt conservadora.

En aquest període comencen a aparèixer els factors que portaran a la revolució de 1821 i la Guerra d'Independència.² I és que els fonaments culturals i lingüístics sobre els que es recolzarà el moviment nacionalista grec es van assentar precisament quan l'Imperi Otomà començava a decaure. La formació i creixement d'una classe comerciant burgesa durant el segle XVIII va alimentar aquest moviment nacionalista, perquè consideraven que el govern turc no afavoria prou el comerç.

Aquesta classe comerciant burgesa estava formada en bona part per grecs, jueus i armenis que, exempts del servei militar, s'havien acabat dedicant a l'artesania i al comerç. Molts d'aquests comerciants, així com nombrosos religiosos i intel·lectuals, es trobaven a fora de l'Imperi Otomà i, per tant, van tenir accés a les idees occidentals de la Revolució Francesa. En concret, en aquest moment són importants les comunitats gregues d'Esmirna, Constantinoble, Tessalònica, Viena, París, el sud de França, el Mar Negre (Odessa), i a Itàlia, sobretot Venècia, on es van publicar la majoria dels llibres en grec del segle XIX.

D'altra banda, el procés de secularització de la població grega alfabetitzada, així com l'interès creixent pel món clàssic per part d'Occident, van afavorir que els intel·lectuals comencessin a sentir-se els hereus dels antics grecs. I és llavors quan es comença a obrir el debat sobre una possible llengua nacional. Cal recordar, però, que aquesta mena de discursos es limitaven als cercles d'intel·lectuals, que com hem dit eren molts d'ells fora dels territoris grecs, i que la majoria de la població era analfabeta i estava sota el control de l'Església.

² En aquest sentit, Browning (1969) assenyala que des del segle XV fins a l'inici de la Revolució el 1821 trobem tres aspectes que seran decisius en la futura "Qüestió de la llengua": l'estandardització del dialecte cretenc literari, l'estandardització de la llengua literària de les illes jòniques i l'estandardització de la incipient *dimotiki* glossa.

JEANHOUSEN

Nafplio va ser la primera capital del nou estat modern.

4.1. CARACTERÍSTIQUES GENERALS DE LA LLENGUA EN AQUEST PERÍODE

Pel que fa a la fonologia, observem dos sistemes fonològics, fet que indica una tendència a la diglòssia: entre d'altres coses, la llengua escrita fa servir $\kappa\tau$, $\chi\theta$, $\pi\tau$, $\phi\theta$ mentre que la llengua parlada hi fa servir $\chi\tau$ i $\phi\tau$.

Pel que fa al sistema verbal, tenen lloc els següents canvis: a) $\theta\alpha$ amb subjuntiu substitueix la resta de perífrasis que expressen el futur; b) dues perífrasis expressen el perfet: $\xi\chi\omega$ amb infinitiu d'aorist i $\epsilon\chi\omega$ amb participi passat en $-\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$; c) les clàusules condicionals s'expressen amb $\theta\alpha$ amb imperfet o aorist.

Igual que en les etapes anteriors, els paradigmes es regularitzen i la sintaxi presenta influències del turc i de l'italià sobre alguns dialectes, depenent de la zona.

El lèxic s'amplia, de la mateixa manera que en períodes anteriors, per composició, deri-

vació i préstecs lingüístics. Els manlleus són sobretot turcs, la majoria substantius i de l'àmbit rural. Aquests manlleus, així com expressions i frases fetes senceres, s'adapten als paradigmes i a la fonologia grega.³ El procés de normalització lingüística dels anys posteriors a la independència –tant pel que fa a la desturquitació de la llengua com a l'extensió dels usos del grec en l'administració– farà que moltes d'aquestes paraules i expressions caiguin en desús o quedin restringides als registres més col·loquials. També s'adapten mots grecs ja existents, tant en la llengua literària com en la parlada, per tal de cobrir determinats conceptes designats per mots estrangers. Finalment, es constaten interferències entre el lèxic de la llengua i les diverses variants geogràfiques reflectides als textos literaris en llengua vernacla.

**Tot i que el grec
es va continuar
parlant, va perdre
–després
de 1200 anys–
el seu estatus
de llengua oficial
escrita**

³ Per exemple, $\kappa\alpha\lambda\acute{\omega}\varsigma$ $\eta\rho\theta\alpha\tau\epsilon$ (hoş geldiniz) o $\kappa\alpha\lambda\acute{\omega}\varsigma$ $\sigma\alpha\varsigma$ $\beta\rho\acute{\eta}\chi\alpha\mu\epsilon$ (hoş bulduk) (Horrocks 1997: 299).

Erotokritos i Aretousa: L'Erotókritos de Kornaros (s.XVII) és l'obra més paradigmàtica del renaixement cretenc.

5. IL·LUSTRACIÓ

En els segles XVII i XVIII es van fundar arreu d'Europa acadèmies que buscaven la normativització i estandardització de les diferents llengües vernacles.⁴ Per tal que una llengua assolís el prestigi del llatí havia de ser estable i s'havia de sistematitzar. Així, se'n publicaven nombroses gramàtiques per assegurar-ne la continuïtat geogràfica i també la continuïtat en el temps. En aquest procés de donar un estatus més elevat a les llengües vernacles va ser cabdal la contribució de la impremta.

Pel que fa al grec, les elits s'anaven distanciant de la cultura culta i de l'Església, així com de la cultura popular i dialectal. I és que els intel·lectuals s'havien adonat de la importància de tenir una llengua comuna *modernitzada* de cara a l'educació,⁵

i també per als nous camps semàntics en economia, geografia i altres àrees de la ciència. Cal recordar que als inicis del segle XIX, la burgesia mercantil, progressista i influenciada per les idees del món occidental, estava prenent el lideratge de l'església ortodoxa en àmbits com l'educació o la cultura.⁶ Una església ortodoxa que sentia, cada cop més, la necessitat de comptar amb textos accessibles per als fidels.

La Il·lustració va suposar una nova manera de pensar, amb noves idees i noves paraules. Per exemple, van ser reintroduïts compostos estrangers d'origen grec, així com nombrosos calcs lingüístics (ἐκφρασις, εγκυκλοπαιδεία). A més, va portar a Grècia la *querella entre els antics i els moderns*. Pel que fa a l'àmbit lingüístic, hi havia partidaris de la llengua clàssica i de la llengua moderna, tot i que encara no es parlava de quina varietat de llengua moderna. Mackridge (2009) situa l'inici de la "Qüestió de la llengua" al 1766, quan Voulgaris publica *I Logiki*, on criticava els qui escriven filosofia moderna en llengua vulgar, en comptes de fer servir el grec clàssic dels filòsofs antics. La "Qüestió de la llengua", doncs, s'inicià en l'àmbit de la filosofia, vinculant els grecs a les idees il·lustrades.

Abans de 1750 s'hi podien distingir tres corrents de pensament: arcaïstes, puristes i partidaris de la llengua vernacle.⁷ Tanmateix, el prestigi del grec antic seguia sent important en la filosofia i en la ciència. Era la llengua del Nou Testament, encarnava la llibertat enfront del domini

turc i era admirada per un Occident que redescobria la cultura clàssica.

Quant a les divisions a dins les elits, el distanciament d'alguns intel·lectuals de l'església ortodoxa i dels Fanariotes va crear una certa polarització entre revolucionaris i liberals, d'una banda, i els partidaris del patriarcat conservador, que veïen en perill la seva hegemonia cultural, d'altra. Ara bé, la correlació entre conservadorisme o progressisme amb allò lingüístic i social no sempre es donava.⁸

6. CONCLUSIONS

Com hem vist, la llarga evolució del grec modern s'inicia amb la koiné, una llengua estandarditzada i internacional que, entre d'altres coses, regularitzava i simplificava els paradigmes (amb la desaparició del dual i del datiu, per exemple) i el sistema verbal (amb la desaparició de l'optatiu i l'expansió de l'ús de les perífrasis). La influència del llatí amb l'arribada de l'Imperi Romà aportà la introducció de nou lèxic mitjançant calcs i manlleus. Els principals canvis que obren el camí cap al grec modern es produeixen, doncs, a l'antiguitat tardana, però és al llarg de l'edat mitjana quan es consoliden. Segueixen la seva evolució juntament amb l'aparició de noves modificacions pròpies d'aquest període, com la reestructuració dels pronoms o l'afèresi de la vocal inicial pretònica, que té diverses conseqüències sintàctiques i morfològiques. Pel que fa al verb, sobretot infinitius i participis pateixen diversos canvis, com la substitució dels participis per la forma adverbial -οντας. Quant al lèxic, és en aquest període que s'introdueixen manlleus de les llengües romàniques. En la darrera etapa que hem estudiat, l'Imperi Turc, el grec perd l'estatus de llengua oficial que havia tingut en els segles anteriors i s'introdueixen en la llengua préstecs lingüístics del turc.

La creació del nou Estat-nació al segle XIX, la necessitat d'una llengua oficial per a la nova entitat, i la conseqüent recerca de la llengua pròpia, van portar a diferents processos i propostes de normalització i estandardització de la llengua. Diverses polítiques lingüístiques sovint oposades s'aniran substituint successivament i, especialment durant el segle XX, la llengua

4 Una conseqüència negativa de la normalització i l'estandardització van ser els moviments puristes, que rebutjaven molts mots, formes sintàctiques i fonològiques. El model dels puristes del s. XIX eren els humanistes que havien estudiat la degeneració del grec clàssic àtic en esdevenir koiné i haver entrat en contacte amb altres llengües, en el seu procés expansiu i com a element aculturador (Burke 2006: 161–162).

5 De fet, la gramàtica de Sofianós tenia aquest propòsit.

6 Signe d'això és que, al llarg del segle anterior, aquests burgesos comerciants apareixen com a nova classe lectora i augmenta la producció de llibres seculars (Mackridge 2009: 70).

7 Entre els *arcaïstes*, podem mencionar Voulgaris, il·lustrat i primer traductor de Voltaire al grec. Trobava el grec modern vulgar, lleig i poc expressiu per a idees abstractes; pel que fa als *partidaris de la llengua vernacle*, Katartzís, també il·lustrat, volia fer una enciclopèdia a la grega i coneixia bé les llengües vernacles europees. Volia sistematitzar la llengua amb normes fonètiques i morfològiques del grec parlat, de "l'estil domèstic de Constantinoble"; quant als puristes, molts d'ells clergues i mestres, volien una versió purificada del grec escrit, tot i que el percentatge de purificació variava segons les diferents propostes. Per exemple, Moisiódax, autor d'un influent tractat sobre l'educació, era partidari d'un grec molt purificat.

8 En aquest sentit, Korais representa la compatibilitat de les dues tendències (Mackridge 2009: 76). És a dir, fa una proposta conciliadora (μησोधός).

ANDREW AND ANNEMARIE

esdevindrà protagonista en l'esfera política i objecte d'interessos polítics i socials. En aquell moment el debat es polaritza entre els partidaris de la *dimotiki* i els de la *katharevousa*⁹. Aquestes dues variants competien per tenir el seu lloc a l'administració, a la premsa, a la ciència, a la literatura i a l'educació, i la qüestió girava entorn del dubte de si la llen-

gua parlada era apta per a aquests àmbits. La *katharevousa*, però, no és la tradicional koiné aticista de l'Imperi Bizantí, sinó que es va crear mitjançant la progressiva purificació de la llengua demòtica, amb la introducció d'elements de la llengua culta, com falsos arcaïsmes o hipercorreccions. Després de la independència de Grècia, l'estat grec va rebutjar

La creació del nou Estat-nació al segle XIX, la necessitat d'una llengua oficial per a la nova entitat, i la conseqüent recerca de la llengua pròpia, van portar a diferents processos i propostes de normalització i estandardització de la llengua

9 Tot i que les interferències entre les dues variants de la llengua eren constants (Mirambel identifica fins i tot tres variants intermèdies), hi ha tot un seguit de característiques generals que ens permeten identificar sistemàticament la *katharevousa* i la *dimotiki*. Browning (1969: 116—118) proposa les següents: a) caiguda de la -v final en la *dimotiki*, mentre que la *katharevousa* la manté (terminació de l'acusatiu, dels neutres singulars, d'algunes formes verbals, etc); b) ells grups consonàntics *κτ, πτ, χθ φθ* de la *katharevousa* són *χτ, φτ* en la *dimotiki*; c) la *dimotiki* fa servir contraccions del tipus *στόν* per a *εἰς τόν*; d) el genitiu plural enclític és *των* a la *katharevousa* i *τους* a la *dimotiki*; e) la *dimotiki* té les terminacions -*σιμο*, -*σίματος* per als noms verbals, i fa el gerundi en -*οντας*, en lloc de declinar els participis com la *katharevousa*; f) les formes verbals com -*όμεθα*, -*θην*, -*θης*, en la *dimotiki* són -*όμαστε*, -*θηκα*, -*θηκες*, etc; g) la *dimotiki* fa els adverbis en -*α*, i la *katharevousa* en -*ως*; h) alguns sufixes derivatius força productius en la *katharevousa* són -*τήριος*, -*τέο*, i a la *dimotiki* -*ένιος*, -*ούλης*, -*ούτσικος*, -*άκι*, -*άδα*; i) la *katharevousa* fa compostos amb mots com *εὖ-*, *δυσ-*, *ισο-*, *παν-*, *φίλο-*, i la *dimotiki* té compostos del tipus *άνοιγοκλείνω*, *τρωγοπίνω*; j) *από* en la *katharevousa* regeix genitiu, mentre que en *dimotiki*, acusatiu; k) finalment, les diferències lèxiques queden ben paleses en els mots d'ús habitual: *εἰς*, *μέγας*, *ιχθύς*, *κύων*, *πῶρ*, *διότι* o *ὀφθαλμός* a la *katharevousa*, són *ένας*, *μεγάλος*, *ψάρι*, *σκύλος*, *φωτιά*, *γιατί* i *μάτι* a la *dimotiki*.

la llengua parlada com a llengua nacional. D'una banda, perquè no hi havia clàssics en llengua vernacla, en un moment en què Europa tornava a mirar cap al món clàssic (Horrocks 1997: 333); d'una altra, perquè el moviment independentista grec emfasitzava la purificació lingüística com a fet diferencial enfront dels ocupants turcs.

L'anomenada "Qüestió de la llengua" té, doncs, un vessant polític i social substancial al moment històric en què es va donar, i no és l'evolució d'una situació diglòssica hereva d'etapes anteriors¹⁰. Així, s'observen unes dinàmiques determinades entre les diferents ideologies polítiques i la varietat lingüística en què s'expressen. A trets generals, els defensors de la *katharevousa* eren de tendència conservadora, mentre que els qui optaven per la *dimotiki* eren més progressistes, tot i que no sempre hi havia una relació directa en aquest sentit.

SIMON JENKINS

Després de l'anàlisi de l'evolució de la llengua grega podem concloure que, tal i com deixa palès Mackridge a la introducció de *Language and National Identity in Greece, 1766-1976* (2009), la idea d'una unitat lingüística sincrònica és sobretot una qüestió ideològica¹¹. De la mateixa manera, els intel·lectuals grecs hereus de la Il·lustració van voler identificar la Grècia contemporània amb el passat clàssic, imaginant una sola llengua que havia sobreviscut des de l'Antiguitat. La idea de continuïtat, el prestigi del grec clàssic i del grec de la Bíblia, van facilitar la creació d'una llengua escrita que havia de reflectir l'estreta relació amb la llengua antiga (Mackridge 2009: 71). Vist en el seu conjunt, el cas del grec modern és un procés que mostra les complexitats i les dificultats de la normalització i estandardització de les llengües.

BIBLIOGRAFIA

Beaton, R. (1999). *Introduction to Modern Greek Literature*. Oxford: Oxford University Press.

Browning, R. (1969). *Medieval and Modern Greek*. Londres: Hutchinson University Library.

Burke, P. (2006). *Lenguas y comunidades en la Europa moderna*. Madrid: Akal.

Christidis, A. F. (2007). *A History of Ancient Greek: From the Beginnings to Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Fergusson, Ch. (1959). "Diglossia". *Word* 15, 325–340.

Georgakopoulou, A.; Silk, M. (2009). *Standard Languages and Language Standards: Greek, Past and Present*. Londres: King's College London.

Horrocks, G. (1997). *A History of the Language and its Speakers*. Londres, Nova York: Longman.

Isòcrates (1999). "Antidosis (XV)". Dins: *Discursos II*. Madrid: Editorial Gredos. Colecció Biblioteca Clásica Gredos 29.

Kazazis, K. (2001). "Dismantling Modern Greek Diglossia: the Aftermath", *Lingua e Stile* 36, 291–298.

Liakos, A. (2008). "Hellenism and the Making of Modern Greece: Time, Language, Space". Dins: Zacharia, Katerina (ed.). *Hellenisms. Culture, Identity and ethnicity from Antiquity to Modernity*. Aldershot: Ashgate, 201–236. [En línia: <http://antonisliakos.files.wordpress.com/2011/04/hellenisms.pdf>, consultat el 18 de maig de 2014].

Liakos, A. (2006). "Γλώσσα και Έθνος στη Νεότερη Ελλάδα". *Pyli*. [En línia: <http://antonisliakos.files.wordpress.com/2011/04/ceb3cebbcf8ecf83cf83ceb1-cebaceb1ceb9-ceadceb8cebdccebfcf82.pdf>, consultat el 18 de maig de 2014].

López-Eire, A. (1986). "Fundamentos sociolingüísticos del origen de la Koiné". Dins: *Estudios de lingüística, dialectología e historia de la lengua griega*, 401–431.

Mackridge, P. (2009). *Language and National Identity in Greece, 1766–1976*. Oxford: Oxford University Press.

Swain, S. (1996). *Hellenism and Empire: Language, Classicism and Power in the Greek World, AD 50–250*. Oxford: Oxford University Press.

Toufexis, N. (2008). "Diglossia and Register Variation in Medieval Greek". *Byzantine and Modern Greek Studies* 32, 203–217.

¹⁰ Fergusson (1959: 325–340) defineix la diglòssia com la situació relativament estable en la qual, a més dels dialectes d'una llengua, hi trobem un varietat superposada molt diferent, molt codificada i més complexa gramaticalment. Gran part de la literatura s'escriu en aquesta variant i, o bé procedeix d'un període anterior, o bé és una modalitat parlada en una altra comunitat que s'aprèn a l'escola i es fa servir sobretot com a llengua escrita, però no la fa servir ningú com a llengua quotidiana.

¹¹ També Horrocks (1997: 326)